

Yleiskuvaus Espanjan sisällissodasta

Teksti V Leinonen

Vaaleissa ääriivasemmistolaiset puolueet saivat niukan enemmistön tasavallassa. Ne olisivat luultavasti kaapanneet vallan, jos eivät olisi voittaneet. Franco aloitti heinäkuussa 1936 sotilasvallankaappauksen yhtäaikaisesti koko maassa. Onnistui melko hyvin, koska tasavallan johto oli nihkeä jakamaan aseita kansalle. Murtautumalla asevarastoihin vasemmistolaiset saivat kaappauksen estettyä monilla isommilla paikkakunnilla. Virallisesti kyseessä oli Francon kapina vaaleilla valittua tasavaltalaista hallitusta vastaan. Saksasta avuksi saaduilla kuljetuskoneilla siirrettiin Francon Afrikassa ollut armeija Espanjan puolelle. Hitler huomautti jälkepäin, että Francon pitäisi pystyttää muistomerkki Junkers 52 -lentokoneelle, koska se oli vaikuttanut niin oleellisesti hänen voittoonsa. Rintama eteni nopeasti kohti Madridia. Illalla 3. syyskuuta 1936 Madridiin vievä tie oli hylättyjen aseiden peitossa, ja matkaa olisi ollut enää 100 kilometriä, kun Franco käänsi etenemissuunnan kaakkoon vapauttaakseen Toledossa sijaitsevan Alcazarin linnakkeen saarroksissa olleet puolustajat. Tällä propagandatempulla hänen ylipäällikkyydestään tuli kiistaton.

Tasavaltalaiset saivat haalittua joukkoja ja aseita mm. Neuvostoliitosta niin paljon, että pystyivät pitämään Madridin hallussa, kun Franco hyökkäsi sinne ankarasti loppuvuodesta. Rintamalinja kulki osittain aivan Madridin esikaupunkialueella. Monista suurista taisteluista valtaosa käytiin Madri-

din liepeillä. Neuvostoliiton suuri aseapu toi mukanaan venäläiset upseerit, kommunistien vallan kasvun vasemmistopuolueiden keskuudessa ja venäläisen sotilasstrategian, joka perustui 1. maailmansodan ja Venäjän sisällissodan taktiikoihin. Isojen sotilasoperaatioiden suunnittelu ja toteutus oli luokattoman huonoa. Oman raskaan kaluston menetyksillä Stuka-pommituksissa hyydytti isommatkin hyökkäykset. Hyökkäyksiä ei osattu hajauttaa isoille alueille ja sissisotaa ei käyty juuri ollenkaan vihollisen selustassa. Miehiä kaa-tui paljon ja huolto toimi huonosti.

Kommunistien valtataistelu muita vasemmistolaisia ryhmiä vastaan aiheutti jopa keskinäisiä taisteluja. Tosin Francon puolellakin oli keskinäisiä riitoja, joista ei tietoa paljon ole jäänyt. Kun tasavaltalaiset olivat menettäneet riittävästi kalustoa ja miehiä, niin sota väijäämättä hävittin. Stalin ei luultavasti kuvitellutkaan, että Espanjassa voisi ikinä kommunismi menestyä aivan fasistien ja natsien takapihalla. Taisteluista otettiin irti propagandaa, mutta menestyminen oli toissijaista. Pääasia, että Saksalla ja Italialla riitti ohjelmaa, etteivät ne hyökkäisi Neuvostoliittoon. Francon armeijan eli kansallisten taistelu oli myöskin miehiä haaskaavaa. Voittojen takana oli lähes yksinomaan saksalaiset Stuka-pommikoneet saksalaisine lentäjinään, jotka tuhosivat raskaan kaluston ja pesäkkeet avomaastossa helposti. Neuvostoliitto sosialisoi itselleen kaikki valtion varannot maksuksi aseavusta. Eikä se edes

Espanja
31. heinäkuuta
1936

**Sodan kehitys,
syyskuu 1937**

riittänyt, vaan tasavaltalaiset jäivät vielä velkaakin. Saksa otti maksun kaivosteollisuuden tuotteina. Francon vetkuteltua sopimuk-senteossa, saksalaiset vetivät Stukat pois rintamalta, jonka jälkeen neuvottelut taas etenivät. Mussolinin Italia oli ainoa, joka tuki pyyteettömästi. Franco otti sujuvasti valtavan italialaisen avun vastaan, vaikka italialaisia sotilaita ei erityisemmin arvostanutkaan. Italian talous meni avun myötä lähes kuralle. Keväällä 1938 tasavaltalaisten alue jakaantui kahteen osaan, jolloin tappio oli enää ajan kysymys. He sinnittelivät vielä noin vuoden. Punaisessa terrorissa tapettiin n. 38 000 ja valkoisessa n. 200 000 ihmistä. Taisteluissa kuoli satojatuhansia. Tasavaltalaisten kansainvälisissä prikaateissa palveli n. 35 000 miestä.

Poliittisia puolueita

Kansallismielisiä:

Monarkistit

- Kannattivat Alfonsolaista sukuhaaraa kuninkaaksi.
- Vanhoillisten armeijan upseerien kannattama.
- Kansansuosio mitätön

Karlistit

- Kannattivat kilpailevaa Barbon sukuhaaraa.
- Vähän suositumpi.

Falangi

- Aluksi pieni fasistityylinen puolue 1933.
- Vuonna 1934 liittyi proletaarisempaan JONS:ään.
- Sosialistisen siiven kanssa tuli kitkaa, kunnes Franco murskasi sen ja liitti karlistit järjestönsä huhtikuussa 1937.

CEDA

- Autonomisen oikeiston espanjalainen konfедераatio oli katolisten oikeistopuolueiden

poliittinen liitto.

- Vuoden 1936 vaalitappio hajoitti puolueen ja nuorisoliike siirtyi Falangiin.

PRR

- Aikansa rappeutunein puolue.
- Johtaja oli entinen vallankumouksellinen ja papiston vastustaja.
- 1934 puolueen vapaamielinen siipi erosi ja muodosti Union Republicanan.

DLR

- Liberaalioikeiston tasavaltalaispuolueeseen kuului konservatiiveja, jotka olivat kääntyneet monarkiaa vastaan.

LC

- Katalaaniliiga oli suurporvariston Katalonian kansallismielinen puolue.
- Ilmensi Barcelonan teollisuusmiesten tyytymättömyyttä Madridin keskusjohtoisuuteen ja verotukseen.

Tasavaltalaisia

UR

- Tasavaltalaisunioni oli keskustaoikeistolainen puolue.
- Edusti oikeistosiipeä kansanrintamassa, joka koottiin helmikuun 1936 vaaleihin.
- Sen kannattajia olivat liberaalit ammatinharjoittajat ja liikemiehet.

IR

- Azanan tasavaltalainen vasemmistopuolue Esquerra Republicana de Catalunya
- Katalonian tasavaltalainen vasemmistopuolue

PSOE

- Espanjan sosialistinen puolue

PCE

- Espanjan kommunistipuolue

POUM

- Marxilaisen yhtenäisyyden työväenpuolue.
- Ei ollut trotskilainen puolue, vaikka kommunistit niin väittivät.

Suomalainen kauppavaltuuskunta Madridissa maaliskuussa 1944. Kuvassa toinen vasemmalta Suomen Madridin-lähettiläs ministeri Georg Winckelmann ja kolmas oikealta sotilasasiamies, everstiluutnantti Carl von Haartman.

Liittolaiset:

Libertariaaniliike

- Anarkosyndikalistinen ja anarkistinen

Baskit

- Taistelivat oman itsemääräämisoikeuden puolesta

Suomea äidinkielenään puhuvien osallistumisesta taisteluihin

Espanjan sisällissotaan tasavallan puolella osallistui noin 240 suomalaista. Runsaat 70 lähti suoraan Suomesta, n. 80 USA:sta, n. 80 Kanadasta, kymmenkunta Ruotsista, 3 pitkään Neuvostoliitossa asunutta suomalaista punaupseeria (Akseli Anttila, Tuure Lehen ja Eemeli Toikka), 5 suomalaista Moskovon Lenin-koulun oppilasta (mm. vakooja-luutnantti Vilho Pentikäinen) ja lisäksi spontaanisti suomalaisia merimiehiä suoraan maa-

ilmalta. Keskimäärin kolmannes lähtijöistä kaatui ja lähes jokainen haavoittui vähintään kerran. Amerikkalaisia vankeja surmattiin rintamalla antautumisen jälkeen noin 170, joista suomalaisia oli 7. Sodan alusta pitkälle vuoteen 1938 oli yleinen tapa, että vangiksi saadut tapettiin. Vasta sodan loppupuolen isoissa antautumisissa käytäntö muuttui. Vangiksi joutumista pelkäävien tasavaltaisten rintama pettikin heti, jos oli pienikin saarrosten uhka. Taktiikkana vankien tehoitus tehokas, kunhan ei itse joutunut vangiksi. Kansainväliset sotilaat vedettiin rintamilta syyskuun lopulla 1938.

Sotilaskomission suomalaisjäsenenä kenraali Jalander meni Espanjaan tapaamaan suomalaisvapaaehtoisia 16.10.1938. Sotaan osallistuneille lupailtiin etteivät he saa tuomioita osallistumisestaan sotaan. Ulkoministeriön E.W. Susimo järjesti passeja ja saattoi 22 miehen joukon, josta 2 karkasi, Lontoon ja sieltä laivalla Suomeen. Loput tuotiin pienemmissä erissä. Jokaiselta oli vaadittu maksusitoumus aiheutuneista kuluista. Tarina ei kerro kuinka moni maksoi rahat takaisin valtiolle. Armahduslaki säädettiin ja tuli voimaan ennätysnopeasti eli 12. joulukuuta 1938, jolloin ensimmäiset saapuivat Helsinkiin. SDP:n vasemman laidan K.H. Wiik tosin ehdotti, että armahdus koskisi ainoastaan tasavallan puolella taistelleita, mutta ei ehdotus saanut kannatusta. Kansallisten puolella taistelleet tulivat omin varoin takaisin. Neuvostoliitto, Saksa, Italia ja Latvia eivät ottaneet vastaan sodasta palaavia sotilaita. NL otti upseerit. Venäläisistä monet menivät Meksikoon. Ensimmäisinä Espanjasta pääsivät poistumaan ranskalaiset ja suurin osa amerikkalaisista. Brititkin poistuivat sujuvasti, kuukautta ennen kanadalaisia, joiden kotiutus kesti yli neljä kuukautta.

Suomeen palanneet vietiin Ratakatu 3:een Valtiollisen poliisin kuultaviksi ja kuvattaviksi. Koska miehet olivat saapuneet yhteispassilla, tarvittiin tulijoilta tarkemmat henkilötiedot. Yksi pidätettiin etsintäkuulutuksen perusteella. Paluumatkalla ainakin 5 oli paennut. Viimeiset saapuivat sairaaloista ja olivat Helsingissä 6. maaliskuuta 1939. SAK ja SDP jakoivat palanneille avustusta, koska töitä ei tahtonut löytyä. He olivat työnantajien mustalla listalla. Amerikkalaiset kommunistit juhlivat keskuudessaan kotiinpaluuta, mutta Kanadassa oli paluussa kansanjuhlan

meininki ja kymmeniätuhansia vastaanottajia. Suomessa 5 palanneista pidätettiin Kekkonen suuressa kommunistien pidätysiskussa lokakuussa 1939, mutta vapautettiin kuulustelujen jälkeen. Osa piileskeli sodan ajan. Innokkaimmat kommunistit olivat tyytymättömiä venäläisten hitaaseen Suomen vapauttamiseen. Kaikkia ei edes kutsuttu aseelliseen palvelukseen sodan sytyttyä. Merimiehistä osa häipyi merille. Talvisotaan osallistuneista haavoittui 2, toinen Suomussalmella, toinen Viipurinlahdella. Kaatuneita oli 5, joista yksi oli jäänyt vangiksi ja ammuttiin vakoilijana.

Välirauhan aikana kommunisteista innokkaimmat touhusivat isänmaanhankkeissa Suomi-Neuvostoliitto -seurassa aktiivisesti. Jatkosodan aikana 5 espanjankävijää ei päässyt ErP21:een eli Pärmin pataljoonaan, vaan passitettiin suoraan Riihimäen keskusvankilaan. Pataljoonaan pääsi 4. Moni espanjankävijään ei ollut Suomessa suorittanut asevelvollisuutta kansalaisluottamuksen puutteen vuoksi. Pataljoonaan kuuluneet viettivät jonkin aikaa rintamalla, kunnes heidät monien yliloikkareiden takia vedettiin pois rintamalta. Miehistä tehtiin II luokan työpalveluvelvollisia, jotka viettivät lopun sotaa Koverin leirillä Itä-Karjalassa. Espanjankävijöistä 2 loikkasi rintamalta. Heidät koulutettiin puna-armeijan kaukotiedustelijoiksi ja lähetettiin desanteina Suomeen. Toinen jäi muutamassa päivässä kiinni ja ammuttiin. Toinen järjesteli Tampereen seudulla junansuistamisia sekä teki luultavasti kolme kostomurhaa ja ampui tiesululla suomalaisen poliisin. Hän ei jäänyt sodan aikana kiinni. Hän ilmestyi esiin 8. toukokuuta 1945, sodan loputtua. Desanteiksi koulutetuista 22 pärmiläisestä jäi henkiin 6. Muuten jatkosotaan otti osaa tavalla tai toisella ainakin 7 espanjankävijää, joista kaatui 2.

Tuure Lehen palasi Neuvostoliittoon maalisuussa 1938. Hänet valittiin Talvisodan sytyttyä Terijoen hallituksen sisäministeriksi. Hallituksessa oli myös Akseli Anttila puolustusministerinä. Lehen koulutti ryhmää sodanjälkeisiksi valistustyöntekijöiksi punaiseen Suomeen. Lisäksi hän kuulusteli suomalaisia sotavankeja. Lehen perusti Jatkosodan aikana propagandalehti Sotilaan Äänen, toimittaen myös Totuus- ja Kansan Valta -lehteä. Sodan jälkeen hän jatkoi hetken toimintaansa myös Vapaus- radiossa. Lehen pääsi marraskuussa 1946 Suomeen, mutta sai kansalaisuuden vasta 1969. Loikari-Pentikäinen tuli Talvisodan aikana monille suomalaisille sotavangeille turhankin tutuksi puna-armeijan majurina, joka piti kovia kuulusteluja. Venäläisten keskuudessa häntä pidettiin seikkailijana, jonkinlaisena huithapelina. Hänen tiedetään toimineen vuonna 1941 tiedustelupalvelun koulutuskeskuksessa Leningradin lähellä Parkkalassa. Myöhemmistä kohtaloista ei ole tietoa.

Akseli Anttila palasi 1938 Neuvostoliittoon. Hän johti Talvisodan aikana "suomalaista kapina-armeijaa" eli 106. Divisioonaa, joka oli koottu suomalaissyntyisistä, karjalaisista ja inkeriläisistä. Se laajennettiin myöhemmin 25 000 miehen armeijakunnaksi. Yksikkö osallistui helmikuussa muutamiin vaatimattomiin sotatoimiin. Anttila kohosi Talvisodan jälkeen kenraalimajuriksi ja taisteli Saksaa vastaan aluksi armeijan komentajan apulaisena. Hänet komennettiin johtamaan 71. Divisioonaa Karhumäen rintamalle. Anttila loi suomalaisten selustaan hankalia partisaanijoukkoja. Rauhan tultua Suomen rintamalle, hän siirtyi marsalkka Zukovin joukkoihin, jotka etenivät vappuna 1945 Berliiniin. Anttila oli jakamassa Saksaa liittoutuneiden miehitysvyöhykkeisiin. Hän erosi sotien jälkeen puna-armeijasta,

koska ei vähemmistökansallisuuteen kuuluvana voinut enää yletä.

Eemeli Toikka palasi Neuvostoliittoon jo syksyllä 1937, siirtyen Orjoliin 6. Tarkka-ampujadivisioonan tykistöpäälliköksi. Vuoden 1939 alku meni Uralilla 51. Armeijassa, mutta hänet siirrettiin loppuvuodesta tykistökomentajaksi Anttilan armeijakuntaan. Talvisodan jälkeen Toikka palasi Uralille. Kesällä 1941 hän siirtyi Kalinin rintamalle kenraali Tarasovin joukkoihin. Hänestä tuli sittemmin Tulan alueen tykistökomentaja. Toikka oli mukana Kurskin taisteluissa. Syksyllä 1943 kenraalimajuri Toikka siirrettiin Habarovskiin, jossa hän toimi tykistön komentajan sijaisena. Vuonna 1945 hän osallistui vielä sotatoimiin Japania vastaan. Toikka siirtyi eläkkeelle 1956.

Korkea-arvoisia Lenin- kunniamitaleja sai Anttila yhden ja Toikka kaksi. Toikka sai lisäksi mm. "Karjalan Rintaman Rehellinen Sotilas" -mitalin (lienee rehelliset sotilaat olleet sielläpäin harvassa). USA:han palanneista 11 taisteli Toisessa maailmansodassa. Taistelleista kukaan ei kaatunut. Sota oli heille luontevaa jatkoa natsien ja fasistien vastaisessa taistelussa. USA:n armeija ei ollut erityisen riemastunut näistä kommunistisista sotilaista. Lisäksi yksi palveli kauppalaivastossa ja hukkui, kun hänen aluksensa torpedoitiin vuonna 1943. Talvisodan ajan kierteli USA:ta järjestömies Anton Ulvi, joka halveerasi "Parooni Mannerheimin joukkoja". Kanadansuomalaisten osallistumisesta Toiseen maailmansotaan ei ole tietoja. Sitäkään ei tiedetä, menikö kukaan amerikansuomalainen mahdollisesti Francon joukkoihin.

Katalonialaisen Centuria catalanan päällikkö, kapteeni Carl von Haartman.

Kansallisten puolelle Suomesta menneet ja heidän vaiheistaan

Kansallisten puolelle meni 14 suomalaista, joista kaatui 4 ja haavoittui vähintään kerran 6. Tunnetuin osallistuja oli ratsumestari Carl von Haartman, joka haavoittui virallisesti viidesti. Hän taisteli aluksi 180 konekiväärisotilaan komppanian (centurian) päällikkö-

nä. Myöhemmin reserviupseerikoulun johtajana. Falangin sisäisissä riitelyissä RUK lopetettiin ja Haartmankin meni ns. maan alle useammaksi viikoksi. Myöhemmin hän sai asiat sovittua ja toimi rintamalla sodan loppuun saakka saaden 17 kunniamerkkiä. Palattuaan Suomeen hän taisteli pataljoonan komentajana Kollaarjoella. Haartmanista tarkempi tarina myöhemmin (mikäli se jotakuta kiinnostaa).

Sitkein sotaan pyrkivä oli äärioikeistolainen seikkailija, viinuri Leo Sulamaa. Hän lähti nelihenkisessä porukassa pyrkimään Espanjaan vuoden 1937 alussa. Muut olivat pettyneet suuriin lupauksiin (palkasta) ja palanneet Suomeen, kun hän pyrki Berliinistä kohti Italiaa, aikoen sieltä siirtyä Espanjaan laivalla. Ylitettyään Saksan ja Sveitsin rajan, hänet napattiin kiinni ja pantiin putkaan odottamaan Saksaan palauttamista, joka toteutuikin. Sulamaa yritti uudelleen Sveitsiin - turhaan. Hän meni seuraavaksi Itävaltaan ja ylitti suksin alppimaisemassa Italian rajan. Hän tapasi italialaisten rajavartioiden laiskan patrullin, joka tarkisti vain passin, muttei olematonta viisumia. Seuraavaksi Sulamaa myi hiihtovarusteensa ja matkusti junalla Meranoon, taivalsi sieltä lähelle Gardajärveä ja matkusti edelleen junassa Venetsiaan. Hän sai lainattua rahaa Suomen paikalliselta konsulilta ja hieman odotettuaan myös ystäviltään. Sulamaa jatkoi junalla Firenzeen ja sieltä Välimeren rantaa pitkin kohti Roomaa. Hän jäi kiinni Elban saaren kohdalla ja joutui taas putkaan. Hänet karkoitettiin parin viikon päästä Italiasta. Sulamaa joutui matkustamaan junalla takaisin Alpeille Brennersolaan ja sieltä Itävaltaan. Hän käveli Wieneriin ja kuukauden kuluttua jatkoi matkaansa Budapestiin Unkariin. Siellä hän oli töissä hotellissa kuutisen kuukautta. Saatuaan koottua hieman tienestejä ja avustusta

Kapteeni Carl von Haartman (kesk.) komentopaikallaan Caballovuorella lokakuussa 1936.

kotoaan hän jatkoi Itävallan ja Saksan halki Pariisiin, jonne saapui 6.12.1937. Saksassa hän majoittui Hitler Jugendin nuorisomaajoissa. Lähellä Ranskan rajaa saksalaiset tulimiehet olivat varastaneet häneltä kaiken. Sulamaa tapasi Pariisissa taiteilija Arvi Pekkalinin, joka oli myös menossa Espanjaan, tosin tasavaltalaisten puolelle. Sulamaa keräili öisin pariisilaisten ravintoloiden seiniltä ruokalistoja, joita lähetti valtionhotellissa Suomessa viinurina toimivalle isälleen, jolta sai vastineeksi raha-avustuksia. Hän kyseli ystäviltään Karpalolta ja Heikkiseltä matkaohjeita ja suosituksia falangiin pääsemiseksi. Sulamaa matkusti sitten Atlantin rannikolle Bordeaux'hon ja värväytyi kansimieheksi virolaiseen Aliev -rahtilaivaan, jonka tarkoitus oli purjehtia Espanjaan. Aliev seilasi monta kertaa Englannin ja Ranskan väliä, kunnes vihdoinkin osui Espanjan reitille. Laiva saapui

Baskimaahan Bilbaoon, joka tuolloin oli jo kansallisten valtaamaa aluetta. Sulamaa liivahti laivasta ilman passia, mutta pääsi lyhyen putkassaolon jälkeen liittymään Espanjan muukalaislegioonaan. Elettiin maaliskuun alkua 1938.

Alkuvuodesta 1937 lähti Suomesta kymmenen hengen porukka Espanjaan:
 Sekatyömies Kalevi Heikkinen
 - ollut mukana Lapuan liikkeessä ja osallistunut valtakunnalliseen talonpoikaismarssiin Helsingissä
 - epäiltiin työmies Yrjö Holmin muilutusmurhasta
 - toiminut IKL:n pää-äänenkannattajan Ajan Suunnan ja puolueen nuorisojärjestön Sini-mustat-lehden ilmoitushankkijana

- Tehtaanjohtajan poika Urpo Koristo
- osallistui talvella 1932 Mäntsälän kapiinaan
- päässyt armeijasta alikersanttina

Eero Vuoristo

- oli kuullut huhuja pestirahoista, joita maksettaisiin jo Saksasta.
- hankki falangi-värväreitten osoitteita Hampurista

Oikeistomielinen seikkailija Olavi Karpalo

- sai huoltajiltaan keploteltua rahat matkaan, kun ilmoitti menevänsä Hitler Jugendin talvileirille Saksaan

Vahtimestari Benjamin Sorro

- oli työskennellyt Helsingissä IKL:n ravintola Mustan Karhun portieerina
- oli kuullut, että pestiraha olisi 6000 markkaa ja palkkaa saisi 3000 markkaa kuussa
- myi omaisuutensa ja hankki passin

Apulaisnimismies Emil Räisänen

- reservin luutnantti ja IKL:n jäsen

Reservin vänrikki Jukka Wanne

- suojeluskuntalainen
- oli mukana Lapuan liikkeessä
- toimi aktiivisesti IKL:n paikallisosaston puheenjohtajana

Toimittaja Veikko E. Rutanen, seikkailija

Fasisti Pauli Virta

- toimi äärioikeistolaisen jääkärikapteeni Kalstan johtamassa fasistiliikkeessä
- oli sekaantunut järjestössä kavallukseen, joten lähti mielellään matkaan

Liikeapulainen Johan Valter Kosola

- kuului IKL:ään

He lähtivät pienissä erissä Suomesta, tapasivat Hampurissa ja asustelivat aluksi Reberbahnilla. Matka oli tarkoitus järjestää Perez-nimisen espanjalaisen välitysliikkeen avulla. Sieltä luvattiinkin järjestää matka, otettiin sitoumus falangiin liittymisestä ja opastettiin heidät täysihoittoon, tällä kertaa hotelli Hospitziin. Tarkoitus oli mennä Lissabonin kautta, mutta koska Suomen konsuli oli saanut jostain vihiä miesten aikomuksesta, hän esti Portugalin lähetystöä myöntämästä viisumeja. Pari viikkoa kului. Falangin edustajakin olisi ollut valmis kustantamaan heidät takaisin Suomeen. Sehän ei heille käynyt. Kosola huomasi sanomalehdestä, että Ranska oli poistanut viisumipakon Pariisin maailmannäyttelyn takia. Espanjalaisen liikemiehen järjestämällä menolipuilla ja matkarahoilla he saapuivat Pariisiin. Wanne lähetettiin ranskantaitoisena Espanjan rajalle suunnittelemaan rajanylitystä. Viikkoa myöhemmin seurasivat muut erään pariisilaisen tohtorin kustannuksella. Rajanylityksessä oli edelleen ongelmia ja ranskalaiset putkat tulivat tutuiksi.

Lopulta he pääsivät pienissä ryhmissä paikallisten oppaiden avulla rajan yli. Karpaloa lukuunottamatta he joutuivat liittymään suojeluskuntatyypisen falangin sijasta Muukalaislegioonaan. Seuraavaksi he matkustivat junalla Legioonan koulutuskeskukseen Talavera de la Reinaan. Nuorin suomalaisista, Olavi Karpalo, kieltäytyi jääräpäisesti liittymästä Muukalaislegioonaan. Espanjalaiset suutuivat ja päättivät lähettää hänet pois maasta takaisin Ranskaan. Hän livahti saattajalta Salamancassa ja yritti jälleen liittymistä falangiin, tuloksetta. Hän sai kuitenkin saksalaisten upseerien kautta yhteyden ratsumestari Carl von Haartmaniin. Hän kirjoitti muille suomalaisille, että he pyrkisivät nopeasti eroon surmansuusta ja tulisivat to-

dellisten caballerojen seuraan. Siirto oli kuitenkin myöhäistä.

Karpalo toimi Haartmanin sotilasavustajana falangin upseerikoululla Pedro Llenassa. Huhtikuun puolivälissä 1937 falangistijohdajien keskinäisen välienselvittelyn vuoksi Haartman häipyi maan alle useammaksi viikoksi ja Karpalo joutui vankilaan yli kuukaudeksi. Ainoastaan saksalaiset koulutusupseerit jäivät vapaaksi. Koko muu reserviupseerikoulun porukka vietiin vankilaan ja koulu lopetettiin. Karpalo liittyi kesäkuun vaihteessa Zaragozassa Haartmanin taannoiseen falangistikomppaniaan Centuria Catalanaan. Yksikkö taisteli aluksi baskikaupunki Durangossa, myöhemmin Teruelin rintamalla noin 100 kilometriä kaupungista pohjoiseen. Hyvänä piirtäjänä Karpalo kartoitti vihollisen asemia. Viiden kuukauden rintamallaolon jälkeen hän pääsi lomalle San Sebastianiin, jossa tapasi Asturian rintamalla saamistaan haavoista toipuvan Haartmanin. Saatuaan Suomesta kirjeen, jossa häntä pyydettiin järjestämään perintöasiansa, tultuaan nyt täysi-ikäiseksi, hän anoi vapautusta falangista ja yllättäen siihen suostuttiinkin. Luultavasti Haartman vaikutti asiaan. Karpalo sai Senora de Montrasaat-mitalin.

Talaveraan jääneet yhdeksän suomalaista vietiin pikakoulutuksen päätyttyä huhtikuun alussa rintamalle. Ensin lähtivät XI Banderaan (pataljoona) kuuluneet Koristo, Kosola, Sorro ja Virta Jaraman rintamalle Madridin eteläpuolelle. Päivää myöhemmin IV Banderaan kuuluneet Heikkinen, Rutanen, Räisänen, Wanne ja Vuoristo Madridin länsipuolelle. Jaramalla oli molemmin puolin rintamaa kalustoa käytössä. Saksalaiset, italialaiset ja neuvostoliittolaiset lentokoneet. Tankit, jotka toimivat eri tahtiin jalkaväen kanssa. Jalkaväen rajuja pistintaisteluja. Ty-

kistöä oli riittävästi. Voiton kunniaksi otettiin Legioonassa tuliset viinaryypyt, joskus jopa tappion. Joka kolmas päivä oli vapaata eli ns. krapulapäivä. Heikkinen oli vartiomiehenä komppaniansa kuormaston mukana, kun 11. huhtikuuta alkoi kuormaston alueella melkoinen tulitus. Tankin ampuma laukaus osui kiviaitaan ja siitä singonneet kivet osuivat häntä päähän ja rintaan. Lisäksi hän sai lukuisia ammuksen sirpaleita kehoonsa. Palencian sotasairaalassa hän rupesi IKL:n Ajan Suunnan kirjeenvaihtajaksi nimimerkillä "H". Hänet vapautettiin alkusyksystä Legioonasta. Rutanen haavoittui 16. huhtikuuta Casa de Campon puistoalueella Madridin esikaupungissa. Vihollispatteriston yhteislaukauksen seurauksena hän sai sirpaleen päähänsä ja vajosi koomaan. Hän heräsi kuitenkin kahden viikon kuluttua. Päästyään takaisin rintamalle, Rutanen haavoittui heti uudestaan kranaatin räjähtäessä vieressä. Hänet vapautettiin legioonasta samoihin aikoihin Heikkisen kanssa.

Heikkisen ja Rutasen laivamatka Suomeen ei niin vain järjestynytäkään, joten he etsivät käsiinsä Haartmanin. Taisteltuaan hänen joukoissaan hetken, he pääsivät syyskuussa kotimatkalle, luultavasti Haartmanin taloudellisella avustuksella. He matkustivat Saksan halki. Legioonan kotiuttamislittera oikeutti ulkomaalaisen vain matkaan lähimpään satamaan. Siitä eteenpäin selviäminen oli jokaisen oma ongelma. Legioonalle tarpeettomiin sotilaisiin ei enää varoja uhrattu. Jopa Haartman arvosteli käytäntöä härskiksi, kun samaan aikaan kuitenkin pyrittiin värväämään ulkomaalaisia omiin riveihinsä.

Eero Vuoristo, joka oli jo kerran haavoittunut, kaatui 13. toukokuuta Toledon rintamalla. Hänen kuolemastaan on kaksi erilaista versiota. Toisen mukaan kranaatti oli räjähtänyt hänen vieressään ja häneen oli osunut

kaikkiaan 48 sirpalletta. Siitä huolimatta hän hoiteli konekivääriä vielä kymmenisen minuuttia. Toisen kertomuksen mukaan hän oli hyökännyt ensimmäisten mukana vihollisen hallussa olleelle kukkulalle ja haavoittunut olkapäähän. Joukkueen oli kuitenkin peräännyttävä, ja silloin perässä tulleet maurilaiset olisivat vahingossa ampuneet hänet.

Emil Räisänen toimi taisteluryhmän pikakivääri- ja kivääriryhmän johtajana Toledossa. Hänet tunnettiin erinomaisena taistelijana. Hän osallistui myöhemmin Ebrojoen ylitykseen. Räisänen haavoittui jalkaan ja oli sotasairaalassa lähes vuoden. Hän palasi ylimääräisten kertausharjoitusten aikoihin syksyllä 1939 Suomeen.

Jukka Wanne lähti kuukauden harjoittelun ja putkareissun jälkeen (tyypillisen suomalais-ta) Jaramajoelle ja Madridin esikaupunkialueelle taistelemaan. Hän oli samassa joukkueessa Vuoriston kanssa. Wanne haavoittui heinäkuussa Bruneten taisteluissa kylkeen. Pataljoona siirtyi sitten Toledon rintamalle. Wanne oli kohonnut jo korpraaliksi. Hän taisteli menestyksekkäästi Valencian rintamalla, Teruelissa ja Zaragozan edustalla. Wanne ansioistaan useita korkeita kunniamerkkejä sekä espanjalaisen aatelisarvon. Hän kohosi kersantiksi.

Urpo Koristo, Pauli Virta, Johan Valter Kosola ja Benjamin Sorro joutuivat suomalaisista ensimmäisinä rintamalle Jaramajoelle. Taisteltuaan kolme viikkoa, he olivat reservissä hetken. Siirtyivät sitten etelään Extremaduran provinssiin lähelle Bueblonuevon ja Penarroyan välistä maantietä. Puolustessaan erästä kukkulaa, jota vihollinen tuhlitti ankarasti raskaalla tykistöllään, Pauli Virta sai niskaansa vaarattomalta näyttäneen kranaatinsirpaleen riipaisuhaavan kirjoi-

tellessaan päiväkirjaansa. Koristo ja Sorro kiirehtivät hänen luokseen. Koristo ja eräs espanjalainen upseeri ryhtyivät sitomaan haavaa. Hetken päästä vihelsi ja tuli täysosuma. Virta kuoli heti ja Koristo muutaman minuutin kuluttua. Sorro kuljetti ruumiit hevoskyydillä läheiseen Fuenteovejunan kirkkomaan yhteishautaan. Sorro taisteli Cordoban rintamalla myöhäiseen syksyyn. Hänelle tuli paha reumatismi ja sairaalakirroksen jälkeen hänet kotiutettiin elokuun alussa 1938. Sorro saapui 17. marraskuuta 1938 Suomeen ja Valpon haastateltavaksi.

Kosola jäi edelleen Cordoban rintamalle. Myöhemmin hänet siirrettiin Muukalaislegioonan tankkijoukkoihin, ainoana suomalaisena. Hän tapasi sodan jälkeen Espanjassa Suomen Ranskan sotilasasiamiehen, joka oli kiinnostunut sotakokemuksista. Kailan vaiheet on kerrottu erikseen. Kornetti Korhonen sai ilmeisesti Kailalta idean lähteä Espanjaan. Valmistuttuaan juuri upseeriksi hän ei voinut heti erota armeijasta. Niinpä hän jätti tahallaan menemästä palvelukseen, sai arestirangaistuksen ja erotettiin armeijasta alkukesästä 1938. Matkasta Espanjaan on vain epävarmoja tietoja. Niiden mukaan hän matkusti ensin Saksaan, josta ajoi polkupyörällä Keski-Euroopan halki Italiaan ja purjehti sieltä laivalla Espanjaan, jossa olisi tullut maihin uimalla. Ja suoraan punaisten puolelle. Sieltä hänen olisi kuitenkin onnistunut siirtyä Francon joukkoihin, Muukalaislegioonaan. Joulun alla 1938 alkoi kansallisten suurhyökkäys Kataloniaan. Korhonen kaatui jo hyökkäyksen alkuvaiheessa Ebrojoen mutkan yläpuolella Sierra Moutsechin vuorilla 27.joulukuuta 1938.

Myöhemmät vaiheet

Kersantiksi Muukalaislegioonassa ylennyt Jukka Wanne toimi Talvisodassa Suomussalmen rintamalla vänrikkinä Juntusrannassa ja Raatteen tiellä. Hän toimi menestyksellisesti yleten luutnantiksi. Raatteen tien voiton jälkeen hän haavoittui Kuhmossa. Wanne palasi jo 8. helmikuuta takaisin ja kaatui kaksi päivää myöhemmin, ylittäessään tietä, viholliskorsusta ammuttuun hätäiseen sarjaan. Reservin luutnantti Emil Räisäselle tarjottin Suomessa sotakokemusta omaavana kompanianpäällikön paikkaa, mutta Espanjassa haavoittumisesta johtuen hän toivoi muuta tehtävää. Hänet määrättiin toimistoupseeriksi koeampuma-asemalle Niinisaloon. Siellä hän palveli koko Talvisodan ajan. Hän kuoli tapaturmaisesti 14.3.1941.

Kalevi Heikkinen oli saapunut Suomeen lokakuussa 1937. Marraskuun lopulla hän sai paikan Seinäjoella IKL:n Lakeus-lehdessä, missä viihtyi parisen kuukautta. Hän ei ollut enää kovin kiinnostunut IKL:stä, jota piti "suunsoittajien ompeluseurana". Hän olisi päässyt myös konsuli Nordströmin laivanvarustamolle Petsamoon töihin. Hän olisi kuitenkin halunnut lähteä Italiaan, missä oli Espanjassa vapaaehtoisesti taistelleiden invalidien parantola. Hän odotteli myös Francon Legioonasta luvattua eläkettä. Hakemuksessa hän oli maininnut, ettei eläke tule Legioonalle edes kalliiksi, koska hän ei elä enää kauaa. Heikkinen kirjoitteli Ilta-Sanomiin sotakokemuksiaan ja paljasti kaikenlaista myös poliisille. Hän olisi halunnut Valpon hankkivan hänelle sosialistien jäsenkirjan, jolloin hän olisi ollut valmis lähettämään Espanjaan uudestaan, nyt punaisten joukkoihin, ja välittänyt sieltä tietoja suomalaisten värväysteistä. Valpo piti kuitenkin tarjousta mahdottomana. Maaliskuussa 1938

hän pääsi Helsingin lääninvankilaan ylimääräiseksi vartijaksi. Huhtikuun alussa hänet pidätettiin. Heikkistä syytettiin forssalaisen kirvesmiehen Yrjö Holmin murhasta kesällä 1930. Hän sai viisi kuukautta vankeutta laittomasta vapaudenriistosta. Heikkinen kuoli 1.joulukuuta 1940.

Alikersantti Veikko E. Rutanen kirjoitteli toimittajana maakunnallisiin IKL:n Suunta-lehtiin sotakokemuksistaan. Olavi Karpalo kirjoitti kokemuksistaan kirjan, Sisulla sootaan - Falangistin kokemuksia Espanjasta. Hän kuoli epävarmojen tietojen mukaan sotien jälkeen Venezuelassa. Vahtimestari Benjamin Sorro palasi Suomeen marraskuussa 1938. Valpo kuulusteli häntä pari päivää. Hän kuoli Rovaniemellä 1994. Johan Valter Kosola palasi elokuussa 1939. Hän kävi Puolustuslaitoksen yleisesikunnassa kertomassa, kuinka Legioonan tankeilla taisteltiin. Leo Sulamaa palasi omaa tahtiaan Suomeen. Luultavasti tahti oli nopeampi kuin menomatalla.